

Стратегічні імперативи інституціоналізації розвитку сільських територій через підтримку агроформувань нового типу

Актуалізовано потребу в трансформації агропромислового виробництва як одного з провідних секторів національного господарства, який за тривалий період свого розвитку зміг досягнути такого рівня, за якого він не лише забезпечує внутрішньодержавні потреби в продуктах харчування, а займає вагомий нішу на світових ринках. Сучасний етап соціально-економічного розвитку країни визначається необхідністю модернізаційного повоєнного відновлення всіх сфер життєдіяльності українського суспільства, значними прагненнями та можливостями більшого залучення нашої країни до мережі світогосподарських зв'язків і необхідністю врахування правил міжнародної взаємодії, вимагає вибору та цілеспрямованого дослідження найбільш актуальних видів агропромислової інтеграції, які б забезпечували активізацію та підвищення ефективності інтеграційних процесів. Як свідчить європейська практика, найбільш ефективними видами агропромислової інтеграції є кооперативи та кластери. Обґрунтовано, що підтримка агропромислових формувань такого типу в Україні на основі забезпечення взаємозгоджених інтересів виробників продовольчої продукції та сільських територій має забезпечуватись завдяки синергетичному ефекту від агропромислової інтеграції, який значно підвищить ефективність такої взаємодії.

Ключові слова: агропромислове виробництво, інституціоналізація, розвиток, агроформування, децентралізація, громада, регіональний розвиток, кластер.

Постановка проблеми. Подальший розвиток України чималою мірою обумовлюватиметься входженням нашої держави до міжнародних політичних, соціальних, військових та економічних, передусім європейських, структур. Ці процеси аж ніяк не можливі без потужної трансформації інституціональних структур у зазначених сферах. Не омине потреба в трансформації і агропромислове виробництво, що є одним з провідних секторів національного господарства, який за тривалий період свого розвитку зміг досягнути такого рівня, за якого він не лише забезпечує внутрішньодержавні потреби в продуктах харчування, а займає помітну нішу на світових ринках. Однак нинішній стан функціонування АПК України визначається низкою чинників, які вже зараз стримують розвиток цієї сфери господарювання, а в майбутньому можуть стати складними перепонами на шляху до інтеграції у світогосподарські структури. До таких чинників слід віднести:

1. Використання моделі дешевої робочої сили та широке застосування неформальної зайнятості як інструменту зниження собівартості продовольчої продукції. Якщо в середині 2000-х років цей чинник дав змогу вивести агропромислове виробництво з глибокої кризи та сприяв його активному розвитку надалі, то тепер він обмежує можливості міжнародної торгівлі. Причиною цього є порушення ринкових засад конкуренції українськими виробниками на міжнародних, зокрема європейських, ринках, які мають можливість пропонувати свою продукцію за нижчими цінами, оскільки за зіставних витрат на техніко-технологічне оснащення та впровадження інновацій витрати на персонал в Україні залишаються низькими.

2. Обмеженість інтересів виробників агропродовольчої продукції. Причиною виникнення та поширення цього чинника є диспропорції інтересів виробників агропродукції, які на перше місце ставлять досягнення економічних вигід, що набуває гіпертрофованого характеру, наслідком чого є ігнорування інтересів місцевого населення, яке має дуже обмежені можливості щодо працевлаштування на прийнятні робочі місця, стримується його підприємницька активність; погіршення якості природно-ресурсного потенціалу, переважно земельних площ, через хижачьке його використання; посилення соціальної напруженості через

безальтернативність господарської діяльності тощо. Загалом це призводить до виснаження наявного ресурсного потенціалу територій.

3. Недостатня увага до потреб сільських територій окремих громад. Низький рівень соціального забезпечення селян – головна причина швидкого темпу старіння населення сільських територій, потужних міграційних потоків до міст або ж за кордон, обмеженості їхніх інтересів і сфер прикладання зусиль, погіршення стану соціальної взаємодії. До цього призвели, з одного боку, недоліки державної політики у сферах оплати праці, пенсійного забезпечення, доступу до соціальної інфраструктури, транспортного забезпечення тощо, а з другого, – обмежена участь виробників агропромислової продукції в соціально-економічному розвитку громад. Загальним наслідком означених проблем є поступовий занепад великої кількості сільських територій, що є неприпустимою тенденцією, адже в майбутньому це негативно впливатиме на розвиток усього агропромислового комплексу.

Подолання негативного впливу згаданих чинників, на нашу думку, можливо шляхом глибокого реформування інституційного середовища розвитку сільських територій та агропромислового виробництва. Головними імперативами такої стратегії мають стати створення та забезпечення ефективного функціонування інтегрованих агроформувань нового типу у взаємозв'язку з розвитком громад. Результатом має стати розширення, раціоналізація і взаємоузгодженість кола економічних, соціальних та екологічних інтересів держави, місцевих органів влади та самоврядування, виробників агропромислової продукції та сільського населення, а також сприяння в забезпеченні цих інтересів.

Аналіз останніх досліджень. Шляхам розвитку сільських територій та аграрного сектору присвячені роботи таких авторів, як В. В. Борщевський, Ю. М. Гадзало, В. М. Геєць, О. М. Бородіна, Ю. Я. Лузан, І. В. Прокопа, П. Т. Саблук і М. О. Соколов.

Результати досліджень вітчизняних науковців щодо сутнісних характеристик українських аграрних реформ, впливу окремих агроформувань на розвиток сільських територій, воєнних реалій сьогодення на наших землях свідчать про необхідність виокремлення нових підходів до обґрунтування сучасних стратегічних імперативів розвитку села через підтримку агроформувань нового типу в умовах децентралізації владних повноважень.

Мета статті – окреслити стратегічні імперативи інституалізації розвитку сільських територій через підтримку агроформувань нового типу.

Основні результати дослідження. Базисом такого реформування мають стати сільські територіальні громади, створення яких відбулось завдяки масштабним трансформаціям у сфері децентралізації влади останніми роками. Унаслідок переформатування владних повноважень громади отримали цілу низку дієвих інструментів для забезпечення свого розвитку. Утім, якщо на рівні взаємодії між органами управління громадами та місцевим населенням взаємоузгодження інтересів відбувається порівняно ефективно завдяки виборності цих органів, то на рівні взаємодії з місцевими виробниками агропродовольчої продукції такого взаємоузгодження практично не досягнуто. Причинами відсутності належної взаємодії є, з одного боку, небажання виробників збільшувати свої витрати (окрім виробничо-технологічних), відсутність у них бажання сприяти розвитку сільських громад через свою екстериторіальність, а з другого, – часті, надмірні та необґрунтовані вимоги органів управління громадами до підприємців стосовно забезпечення окремих сфер розвитку відповідних територій стають обтяжливими для них і зумовлюють уникання такої взаємодії. У підсумку виникає надзвичайно складна проблема взаємодії суб'єктів господарювання з громадами сільських територій, що має негативні наслідки для обох сторін [2]. На нашу думку, найбільш дієвим інструментом розв'язання цієї проблеми є розвиток інтегрованих агропромислових формувань, на діяльність яких впливатимуть сільські територіальні громади. Такий вплив, з одного боку, не повинен обмежувати свободу підприємницької діяльності та конкуренції через посилення адміністративного

впливу, а з другого, – як сприяти розвитку підприємництва, що забезпечить створення нових якісних робочих місць для місцевого населення та збільшить надходження до бюджетів, так і раціоналізувати використання агроресурсів для забезпечення оптимальної спеціалізації території, впливати на розвиток громад через розвиток соціальної сфери.

Саме тому важливим напрямом розвитку агроформувань нового типу є докорінна зміна принципів і механізмів суспільно-господарських відносин у межах сільських територій шляхом розроблення та впровадження стратегій розвитку інтегрованих структур у сфері агропромислового виробництва.

Головними специфічними принципами впровадження інтегрованих структур для створення агроформувань нового типу видається таке [3]:

- взаємоузгоджене забезпечення інтересів усіх учасників таких формувань. Воно має відбуватись шляхом визнання права всіх учасників формувань мати та забезпечувати власні інтереси та здійснювати свою діяльність, водночас ураховуючи інтереси інших. Інструментами забезпечення реалізації цього принципу є формування спільних і дієвих організаційно-управлінських органів у структурі таких формувань;
- раціоналізація процесів виробництва, перероблення та реалізації продовольчої продукції. Це має досягатись завдяки комплексному використанню наявного ресурсного потенціалу території, формуванню її обґрунтованої виробничо-господарської спеціалізації, створенню відповідних виробничих систем, систем обслуговування та логістично-збутових систем, адаптації до змін ринкової кон'юнктури та соціально-економічних запитів населення. Реалізація цього принципу можлива шляхом створення спільних дорадчо-консультативних органів у структурі таких формувань;
- упровадження нових систем менеджменту. Такі системи мають забезпечити ефективне функціонування агроформувань нового типу без адміністративних обмежень з боку органів влади та місцевого самоврядування та керуватись у своїй діяльності чинним законодавством, інтересами громад і виробників агропромислової продукції задля забезпечення підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності. Цей принцип має бути реалізований шляхом упровадження взаємоузгоджених процедур і систем цілевизначення, оцінювання, контролю та адаптації організаційних, виробничих, збутових і соціальних процесів, що відбуваються в межах відповідних агроформувань;
- підвищення рівня довіри до системи функціонування агроформувань нового типу. Має за мету забезпечення підтримки діяльності таких структур як з боку населення сільських територіальних громад (внутрішнє середовище), так і з боку державних і ринкових структур задля зменшення економічних, соціальних, ринкових та адміністративних перешкод на шляху їхнього розвитку. Найбільш дієвим і практично єдиним інструментом забезпечення цього принципу є підвищення прозорості діяльності таких агроформувань;
- активне впровадження інновацій. Реалізація цього принципу дасть змогу підвищити економічну, соціальну та екологічну ефективність функціонування агроформувань нового типу завдяки поживавленню підприємницької активності, підвищенню продуктивності виробництва, зростанню доходів зайнятих, а отже, бюджетів територіальних громад, покращенню доступу населення до якісних послуг соціальної інфраструктури. Одним з основних інструментів активізації інноваційної діяльності є спрощення доступу таких формувань до кредитних та інвестиційних ресурсів, що можливо за умови підвищення рівня інвестиційної привабливості таких структур у результаті забезпечення високого рівня довіри до їхньої діяльності та позитивної репутації;
- формування та розвиток системи юридичної та ринкової підтримки агроформувань нового типу. Має за мету забезпечити стійкість і тривалість функціонування таких агроформувань шляхом захисту їх учасників від надмірного або протиправного тиску з боку державних і місцевих органів влади,

проявів монополізму постачальників, великих виробників і збутових структур, фінансових і майнових махінацій тощо. З одного боку, інструменти реалізації цього принципу має забезпечити держава, сформувавши однозначне та прозоре законодавче підґрунтя функціонування цих агроформувань, а з другого, – вони мають створити у своїй структурі належні дієві та ефективні підрозділи.

У процесі формування та розвитку нових територіально-виробничих формувань нового типу слід урахувати наявність цілої низки ризиків, які в разі ігнорування можуть призвести до складних проблем і загроз для подальшого функціонування. До таких ризиків слід віднести:

- ігнорування інтересів малих і мікропідприємців у сфері забезпечення ефективності самостійної діяльності цих учасників ринку. Найчастіше це може відбуватись у вигляді надмірного нав'язування великими та середніми суб'єктами господарювання власних інтересів, моделей ведення бізнесу, виробничо-господарської та збутової діяльності, унаслідок чого відбуватиметься поступова втрата самостійності малими та мікропідприємцями, поглинання їх і формування великих агрохолдингів. Агрохолдингів як один з видів інтегрованих структур у сфері виробництва продовольчої продукції є досить ефективними об'єднаннями, однак їхня діяльність супроводжується посиленням проявів монополізму, послабленням конкуренції та проблемними проявами екстериторіальності. Усе це негативно впливатиме на розвиток громад, оскільки вони втрачатимуть свій вплив на процеси економічного розвитку території, стикнуться з погіршенням підприємницької активності, зростанням безробіття, а відтак і з посиленням соціальної напруги, втрачатимуть доходи бюджету тощо;
- перевага економічних інтересів підприємців та ігнорування ними інтересів громад. Цей ризик може формуватись і проявлятись, коли органи самоврядування на рівні громад не забезпечують у співпраці з місцевими суб'єктами господарювання досягнення власних коротко-, середньо- та довгострокових цілей розвитку відповідних сільських територій, активно не відстоюють важливість досягнення поставлених цілей. Надалі це може призвести до посилення використання моделі дешевої робочої сили, зростання темпів використання неформальної зайнятості, погіршення соціальної сфери відповідної території, втрати довіри до органів управління громад і загострення соціальних протиріч;
- нав'язування органами влади, зокрема управління сільськими територіальними громадами, власних інтересів суб'єктам господарювання. Означений ризик може проявлятись через примус підприємців до здійснення додаткових витрат на розвиток тих чи інших сфер життєдіяльності територіальних громад під прикриттям розвитку соціальної відповідальності бізнесу. Систематичні та надмірні витрати зумовлюватимуть або ухиляння підприємців від урахування інтересів громад у своїй діяльності, або ж перекладання цих витрат на зайнятих, заробітна плата й соціальна підтримка яких буде скорочуватись. Надалі це може призводити до зниження рівня прозорості функціонування як суб'єктів господарювання, так і всього територіально-виробничого формування, скорочення доходів населення і втрати частини доходів бюджету;
- ігнорування центрами громад потреб інших населених пунктів, які входять до складу громад. Цей ризик буде формуватись внаслідок надмірної концентрації підприємницьких структур та об'єктів соціальної інфраструктури в центрах агроформувань нового типу. Недостатня увага до потреб периферійних населених пунктів, ускладнення доступу населення до робочих місць та об'єктів соціальної інфраструктури, недостатній рівень фінансування сфер їхньої життєдіяльності в майбутньому супроводжуватиметься активними міграційними потоками з них у центр або на інші території. Наслідком може стати, з одного боку, деградація периферійних населених пунктів, а з другого, – надмірне навантаження на виробничу та соціальну сфери центру

агроформувань з подальшим скороченням у них якісних робочих місць, зниженням рівня заробітних плат і посиленням соціальної напруги.

Список ризиків у практичній діяльності може бути значно розширений, а проблеми та загрози, які вони провокуватимуть, будуть мати кризовий і навіть деструктивний характер для інтегрованих агроформувань нового типу, діяльність яких заснована на взаємоузгодженні інтересів громад і виробників агропромислової продукції та спільному забезпеченні цих інтересів. Базовою передумовою ризикового характеру формування та розвитку таких агроформувань є те, що на сучасному етапі розвитку країни вони не стали інституціональною структурою, оскільки практика ефективного функціонування їх не отримала широкого розповсюдження у сфері виробництва агропромислової продукції та розвитку сільських територій. Саме тому важливим стратегічним імперативом розвитку нових агроформувань, узгодженого з розвитком сільських територій, має стати перетворення їх на важливу інституціональну складову не лише агропромислового виробництва, а всього національного господарства. Такий перехід має здійснюватися поетапно, завдяки чому може бути забезпечена стійкість формування та функціонування відповідних агроформувань.

На першому етапі мають бути сформовані загальні засади формування та функціонування агроформувань нового типу. Передусім потрібно визначити світоглядні цінності про те, що вітчизняне агропромислове виробництво має здійснити трансформацію своєї діяльності для забезпечення не лише власних економічних інтересів, а й інтересів населення сільських територій, яке є власником земельних ресурсів, бере участь у виробництві продукції та є її споживачем. Підвищення рівнів зайнятості, підприємницької активності та доходів сільських жителів стає не лише передумовою впровадження європейських стандартів якості життя, а й одним з важливих параметрів сприяння інтеграції територіально-виробничих формувань у міжнародні структури. Однак попередні практики значних трансформаційних змін у різних сферах життєдіяльності українського суспільства довели, що не варто очікувати масової свідомої зміни світоглядів і цінностей суб'єктів господарювання та населення. Тому ініціатором таких процесів мають бути органи державної та місцевої влади, місцевого самоврядування. На прикладах агроформувань нового типу, які нині ефективно функціонують, вони мають сформувати у всіх зацікавлених сторін цього процесу позитивне ставлення до відповідних змін і усвідомлення необхідності здійснення практичних дій. Беззаперечним є активне сприяння з боку органів влади всіх рівнів, відтворення позитивних практик сільськими громадами та виробниками агропродукції в різних регіонах. Про завершення цього етапу свідчитиме стрімке зростання кількості інтегрованих виробничих структур у сфері виробництва продовольчої продукції, які в організований або неорганізований спосіб узгоджують власні інтереси діяльності з інтересами життєдіяльності громад, у межах яких вони функціонують.

Протягом другого етапу перетворення агроформувань нового типу на інституціональну структуру мають сформуватись правила створення їх та функціонування. Інформація про зростання ефективності виробництва агропродовольчої продукції за умови його взаємоузгодженого розвитку разом із сільськими територіями має сформувати суспільний запит на необхідність масштабного поширення такої практики. Тобто сформується загальне абстрактне правило – інтегровані агроформування, які свою діяльність узгоджують з інтересами громад сільських територій, отримають значні конкурентні переваги як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках продовольчої продукції. Поява такого загальноприйнятого правила ініціюватиме розроблення, практичну апробацію та впровадження детальних правил, процедур, структур та атрибутів функціонування таких агроформувань, а масштабне прийняття їх на місцевому рівні свідчитиме про формування первинної інституціональної структури.

Третій етап формування нової інституціональної структури у сфері агропромислового виробництва та розвитку сільських територій буде пов'язаний з

перевіркою адекватності та стійкості сформованих структур. Функціонування агроформувань нового типу об'єктивно викличе неоднозначну реакцію в суспільстві. По-перше, поява нових територіально-виробничих формувань, які отримали значні конкурентні переваги та мають вагомий підтримку з боку держави, породить серйозну протидію з боку традиційних структур. По-друге, беззаперечна поява агроформувань нового типу, які з різних причин зазнали невдачі у процесі свого створення та функціонування, закладатиме сумніви щодо ефективності цієї інституції та підвищуватиме рівень недовіри до неї. По-третє, масштабне поширення інформації про ефективне функціонування таких територіально-виробничих формувань пришвидшуватиме темпи зростання їхньої кількості. Від того, яка із цих реакцій суспільства набуде переважного характеру, буде залежати подальший розвиток чи зникнення такої інституціональної структури.

Якщо інтегровані агроформування нового типу доведуть свою стійкість та ефективність, розпочнеться четвертий етап – визнання їх як нової сформованої інституціональної структури. На цьому етапі мають утворитися структури, які на законодавчому, організаційно-управлінському та ринковому рівнях забезпечать підтримку формування та розвитку таких агроформувань, сприятимуть адаптації їх до нових умов господарювання, забезпечать поступове удосконалення їх і модернізацію. Отже, відбудеться визнання агроформувань нового типу як невід'ємної складової ефективного розвитку не лише агропромислового комплексу й сільських територій, а всього соціально-економічного розвитку.

Для забезпечення ефективного перетворення агроформувань нового типу на інституціональну структуру, на нашу думку, важливим є вибір типу агропромислової інтеграції. Основними вимогами для такого вибору є:

- забезпечення високого рівня конкурентоспроможності як всієї інтегрованої структури, так і окремих її складових;
- можливості створення ефективних робочих місць і стимулювання підприємницької активності на території функціонування такої структури;
- активна співпраця інтегрованих структур у сфері агропромислового виробництва з громадами в напрямі реалізації їхніх взаємоузгоджених інтересів;
- мінімізація негативних проявів монополізму та екстериторіальності в процесі розвитку окремих суб'єктів господарювання та громад.

Стосовно видів агропромислової інтеграції, їхніх можливостей і переваг за роки незалежності України проведено чималу кількість наукових досліджень та опубліковано багато наукових праць. Їхня актуальність і спрямованість визначалась певним етапом розвитку агропромислового виробництва, увага авторів таких наукових робіт, відповідно, концентрувалась на розв'язуванні нагальних проблем у цій сфері господарювання. Низка напрямів теоретичних напрацювань знайшли своє практичне втілення, наприклад необхідність розвитку інтегрованих агроформувань у вигляді агрохолдингів, які тепер є вагомою інституціональною структурою не лише у сфері АПК, а й у всьому національному господарстві. Отже, сучасний етап соціально-економічного розвитку країни, який характеризується найбільш складними за всю її історію руйнівними явищами внаслідок широкомасштабної агресії російської федерації, необхідністю модернізаційного повоєнного відновлення всіх сфер життєдіяльності українського суспільства, великими прагненнями та можливостями більш тісного входження нашої країни в мережу світогосподарських зв'язків і необхідністю врахування правил міжнародної взаємодії, вимагає вибору та цілеспрямованого дослідження найбільш актуальних видів агропромислової інтеграції, які б забезпечували активізацію та підвищення ефективності інтеграційних процесів. Найбільш ефективними видами агропромислової інтеграції видаються кооперативи та кластери.

Кооперативи як добровільна організація суб'єктів господарювання у сфері виробництва та реалізації агропромислової продукції не є новою формою агропромислової інтеграції. Однак діяльність аграрних кооперативів у сучасних умовах підвищення ролі домогосподарств не відповідає наявним потребам

розвитку цієї сфери господарювання, оскільки вони не набули широкого поширення і не демонструють активної динаміки збільшення кількості. Нинішній кооперативний рух навіть за наявності чинного законодавства, яке визначає особливості його функціонування, не набув статусу інституціональної структури. Відповідно, необхідність повоєнної модернізації агропромислового виробництва вимагає докорінної зміни підходів до формування та розвитку кооперативів у цій сфері господарювання. Аналіз міжнародної практики розвитку такого виду агропромислової інтеграції дає підстави стверджувати, що найкращі можливості для адаптації у вітчизняних умовах господарювання має європейська модель кооперативів. Головною метою діяльності кооперативів такого типу є забезпечення потреб та інтересів усіх учасників об'єднання. Основними принципами формування та функціонування таких інтегрованих структур мають стати:

- добровільність участі та відсутність обмежень у веденні підприємницької діяльності;
- наявність представництва та права голосу всіх членів кооперативу;
- спільна участь усіх учасників кооперативу в здійсненні господарської та іншої діяльності в його межах;
- спеціалізація та автономність діяльності;
- урахування інтересів сільських територіальних громад, здійснення діяльності щодо покращення середовища життєдіяльності місцевого населення.

Загальна схема структури агропромислового кооперативу представлена на рис. 1.

Вагомою перевагою кооперативів європейського типу є те, що вони можуть створюватись у межах однієї або кількох територіальних громад на сільських територіях, які і мають стати ініціаторами створення їх з одночасним отриманням представництва та участі в управлінні. Вагомим недоліком таких інтегрованих об'єднань є вузька спеціалізація, що нівелюється створенням підрозділів обслуговування, діяльність яких спрямована на підвищення рівня прибутковості завдяки зниженню прямих і непрямих витрат, розширенню ринків збуту, юридичному супроводу та захисту, фінансовій допомозі. Подібна структура дає змогу підвищити рівень конкурентоспроможності кооперативів такого типу, сприятиме адаптації їх до змін ринкової кон'юнктури, уможливить надалі забезпечення модернізації та розширення діяльності.

Ефективний розвиток інтегрованих агроформувань нового типу на основі використання запропонованої кооперативної моделі, масштабне поширення їх по всій території країни створять передумови для формування асоціацій, спілок та об'єднань кооперативів, що є наступним етапом їхнього розвитку. Такі об'єднання мають за мету підвищення рівня конкурентоспроможності своїх учасників, рівня підтримки їх і захисту, сприяння виходу на нові ринки збуту, зменшення витрат і зростання рівня прибутковості завдяки створенню більш потужних підрозділів обслуговування.

Кластери, на відміну від кооперативів, є більш масштабною формою агропромислової інтеграції, здатною залучити до таких об'єднань підприємства та організації великих територій. Саме тому ініціаторами створення подібних агроформувань є органи публічної влади, які надалі не матимуть прямого адміністративного впливу на їхню діяльність, але отримують можливість декларувати, відстоювати та забезпечувати власні інтереси [4]. Діяльність кластера вимагає наявності інтегратора, тобто структури, яка визначатиме спеціалізацію об'єднання, забезпечуватиме визначення напрямів і механізмів його функціонування. Найчастіше інтегратором можуть бути підприємства, які переробляють сільськогосподарську сировину та виробляють продовольчу продукцію. Вони забезпечують концентрацію навколо кластера суб'єктів господарювання, які або задіяні в технологічному процесі, або забезпечують його функціонування. Оскільки в основу діяльності кластера покладаються виробничо-технологічні процеси, то ефективним співінтегратором сільськогосподарських

Рис. 1. Загальна схема структури агропромислового кооперативу

Джерело: розроблено авторами.

підприємств можуть бути науково-дослідні установи, які визначатимуть цілі та завдання розвитку певної інтегрованої структури, механізми та засоби їх досягнення, напрями інноваційної діяльності (рис. 2).

Агропромислова інтеграція у вигляді кластерів має чимало переваг, основними з яких є [5]:

- взаємоузгодженість інтересів усіх учасників кластера завдяки представництву їх у сфері його управління та координації діяльності;
- комплексний розвиток господарства регіону завдяки раціональному та повному використанню його наявних ресурсів;
- підвищення ефективності виробництва всіма учасниками кластера завдяки науково обґрунтованій спеціалізації, стійкості виробничо-господарських зв'язків і зниженню витрат;
- активне впровадження інновацій, які безпосередньо визначають ефективність функціонування всього кластера та його складових і забезпечують зростання рівня їхньої конкурентоспроможності;
- гнучкість і швидка адаптація до змін ринкової кон'юнктури та суспільних запитів, що є наслідком значних можливостей доступу до внутрішніх і зовнішніх ринків збуту;
- зростання добробуту населення завдяки наявності великої кількості якісних робочих місць і збільшенню доходів громадян;
- розвиток сільських територій як результат урахування інтересів територіальних громад і розвитку соціальної відповідальності бізнесу.

Висновки. Підтримка агропромислових формувань нового типу на основі реалізації взаємоузгоджених інтересів виробників продовольчої продукції та сільських територій має забезпечуватись завдяки синергетичному ефекту від агропромислової інтеграції, який значно підвищить ефективність такої взаємодії. Досягнення такого ефекту буде визначатись можливостями перетворення агроформувань нового типу з поодиноких практик на інституціональну структуру національного господарства. Саме тому зусилля держави в процесі повоєнної відбудови країни мають бути спрямовані на розроблення, апробацію, активне

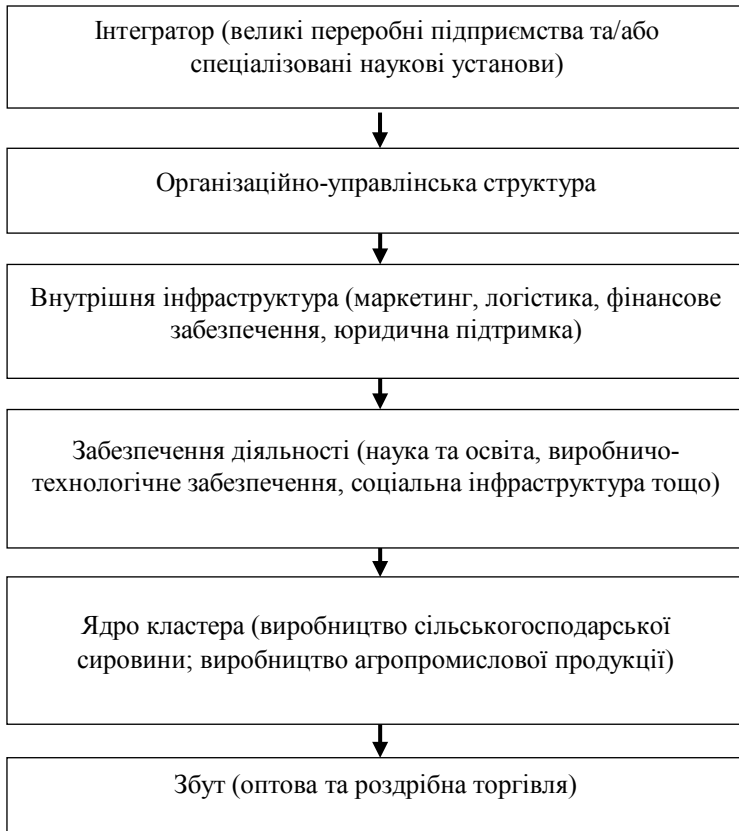

Рис.2. Загальна схема агропромислового кластера

Джерело: розроблено авторами.

впровадження та підтримку таких агроформувань. Від ефективності їхньої діяльності буде залежати не лише розвиток сільських територій, а й всієї країни загалом.

Список використаних джерел

1. Геєць В. М., Бородина О. М., Прокопа І. В. Інклюзивність як напрям і візія сільського розвитку в Україні: концептуальні засади. *Економіка України*. 2020. № 11(708). С. 3-20. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.11.003>
2. Борщевський В. В. *Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України*: монографія. Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2012. 217 с.
3. Бутко М. П., Колоша В. П., Рассказов О. І. Методологічні підходи до оцінки впливу агропромислових підприємств на комплексний розвиток сільських територій. *Регіональна економіка*. 2020. № 3(97). С. 14-22. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-3-2>
4. Popelo O., Butko M., Revko A., Garafonova O., Rasskazov O. Strategy of the formation and development of an innovative agroindustrial cluster of the region in a context of decentralization of the authoritative powers *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*: зб. наук. пр. 2021. № 2(37). С. 219-230.
5. Бутко М. П., Колоша В. П., Мурашко М. І., Рассказов О. І. Інституціональні критерії впливу сучасних агроформувань України на рівень розвитку сучасних сільських територій. *Економіка АПК*. 2021. № 12. С. 15-25. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202112015>

References

1. Heyets, V. M., Borodina, O. M., & Prokopa, I. V. (2020). Inklusyivnist' yak napryam i viziya sil's'koho rozvytku v Ukraini: kontseptual'ni zasady [Inclusiveness as a direction and vision of rural development in Ukraine: conceptual basis]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 11(708), 3-20. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.11.003> [in Ukrainian].

2. Borschevskyy, V. V. (2012). *Rozvytok sil's'kykh terytoriy v systemi evrointehratsiynykh priorityativ Ukrainy [Development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine]*. Lviv: Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Butko, M. P., Kolosha, V. P., & Rasskazov, O. I. (2020). Metodolohichni pidkhody do otsynuyannya vplyvu ahropromyslovykh pidpryemstv na rozvytok terytorial'nykh hromad [Methodological approaches to assessing the impact of agro-industrial enterprises on the development of territorial communities]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy*, 97(3), 14-22. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-3-2>. [in Ukrainian].
4. Popelo, O., Butko, M., Revko, A., Garafonova, O., & Rasskazov, O. (2021). Strategy of the formation and development of an innovative agroindustrial cluster of the region in a context of decentralization of the authoritative powers. In *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky [Financial and credit activity: problems of theory and practice]*: Vol. 2(37) (pp. 219-230).
5. Butko, M. P., Kolosha, V. P., Murasko, M. I. & Rasskazov, O. I. (2021). Instyutsional'ni kryterii vplyvu suchasnykh ahroformuvan' Ukrainy na riven' rozvytku sil's'kykh terytoriy [Institutional criteria of influence of Ukraine's modern agricultural formations on the level of rural areas development]. *Ekonomika APK – Economy of APC*, 12, 15-25. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202112015> [in Ukrainian].

Butko M. P., Kolosha V. P., Rasskazov O. I. Strategic imperatives of institutionalization of the development of rural areas through the support of new type of agricultural formations.

The article emphasizes the need for the transformation of agro-industrial production as one of the leading sectors of the national economy, which over a long period of development was able to reach such a level that it not only covers domestic food needs but also occupies a significant niche in the world markets. The current stage of Ukraine's development will undoubtedly lead to the entry of our state into international political, social, military, and economic structures. Overcoming the negative impact of the factors of the development of agro-industrial production is possible through a deep reform of the institutional environment for the development of rural areas and agro-industrial production. The main imperatives of such a strategy should include the creation and ensuring the effective functioning of integrated agricultural formations of a new type in connection with the development of communities. It should lead to the expansion, rationalization, and mutual coordination of the range of economic, social, and ecological interests of the state, local authorities and self-government, producers of agricultural products, and the rural population. The current stage of the country's socio-economic development is determined by the need for post-war modernization and recovery of all spheres of life in Ukrainian society, requiring the selection and purposeful research of the most relevant types of agro-industrial integration, which would ensure activation and improvement of the efficiency of integration processes, including cooperatives and clusters. The article emphasizes that the support of agro-industrial formations of a new type based on ensuring the mutually agreed interests of food producers and rural areas should be achieved due to the synergetic effect of agro-industrial integration, which will significantly increase the effectiveness of such interaction. The authors prove that the state's efforts in the process of post-war reconstruction of the region should focus on the development, approval, active implementation, and support of the agricultural formations, the effectiveness of which will depend not only on the development of rural areas but also on the entire country as a whole.

Keywords: agro-industrial production, institutionalization, development, agro-formation, decentralization, community, regional development, cluster.

Бутко Микола Петрович – доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, професор кафедри менеджменту та адміністрування Національного університету «Чернігівська політехніка» (e-mail: butko.mykola@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4349-1298>).

Butko Mykola Petrovych – Dr.Sci. (Econ.), Prof., Professor of the Department of management and administration of the Chernihiv Polytechnic National University.

Колоша Валерій Петрович – директор ПСП «Пісківське» Чернігівської області (e-mail: kolosha.v.p@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8312-8389>).

Kolosha Valeriy Petrovych – Director of the PJV «Piskivske» in Chernihiv region.

Рассказов Олег Игоревич – аспірант кафедри менеджменту та адміністрування Національного університету «Чернігівська політехніка» (e-mail: oleh.passkazov@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7138-2067>).

Rasskazov Oleh Ihorovych – Postgraduate of the Department of management and administration of the Chernihiv Polytechnic National University.

Надійшло 25.11.2023 р.